

PRIMJER OBRADE NASTAVNE JEDINICE “PRIRODNO KRETANJE - REPRODUKCIJA STANOVNIŠTVA”

RUŽICA VUK

Nastavna tema:	STANOVNIŠTVO KAO ČIMBENIK RAZVOJA I PROSTORNOG USTROJA
Nastavna jedinica:	PRIRODNO KRETANJE - REPRODUKCIJA STANOVNIŠTVA
Tip sata:	- obrada novih sadržaja
Nastavni zadaci:	
obrazovni:	- upoznati učenike s odrednicama prirodnoga kretanja, s izvorima podataka i metodama izračunavanja odrednica - objasniti činitelje koji utječu na vrijednosti nataliteta, mortalita i prirodnoga priraštaja - objasniti tipove nataliteta, mortaliteta i priraštaja - analizirati prostorne posebnosti prirodnoga kretanja u razvijenim i nerazvijenim zemljama - upoznati učenike s prostorno-vremenskom promjenljivošću reproduksijskih odrednica - objasniti utjecaj odrednica prirodnoga kretanja na kretanje broja stanovnika u razvijenim i nerazvijenim zemljama
funkcionalni:	- razvijati sposobnost usvajanja znanja iz više izvora - razvijati naviku kartografskog praćenja i analiziranja demografskih odrednica - razvijati logičko mišljenje i sposobnost tumačenja demografskoga kompleksa - uvježbati sposobnost izračunavanja stopa nataliteta, mortaliteta i prirodnog priraštaja na temelju apsolutnih pokazatelja
odgojni:	- demografska obilježja, posebno prirodno kretanje, ogledalo su društvenih i gospodarskih karakteristika geoprostora - u životu vrijede i zakoni prirode - “sve što živi rodilo se, sve što se rodilo umrijet će”
Nastavna sredstva:	- udžbenik, zidna karta svijeta, atlasi, grafolije, tekst, grafički prilozi
Nastavne metode:	- metoda razgovora, usmenog izlaganja, izravna grafička, rad na tekstu
Literatura:	- za učenike; Friganović-Sić-Matas, Zemljopis 6, ŠK, Zagreb, 1996. - Atlas za srednje škole - za nastavnika; Friganović, M. A., Demogeografija, Stanovništvo svijeta, ŠK, Zagreb, 1990.

Grolier Multimedia Encyclopedia

3 D Atlas

Organizacija sata:	sadržaji	metode	sredstva	vrijeme
uvod	- ponoviti eksponencijalni porast broja stanovnika svijeta - najaviti cilj	- razgovor - rad na tekstu	- udžbenik, karta svijeta, atlas - novinski članak	5 min
glavni dio	I. - odrednice prirodnoga kretanja - izražavanje odrednica - izračunavanje odrednica II. - čimbenici rodosti - prostorno-vremenska promjenljivost stopa rodosti u svijetu - tipovi nataliteta III. - čimbenici smrtnosti - prostorno - vremenska promjenljivost stopa mortaliteta - raspon stopa mortaliteta u svijetu - infantilni mortalitet IV. - tipovi prirodnoga priraštaja, primjeri zemalja	- izlaganje - razgovor - indirektna grafička metoda, analiza priloga - izlaganje - razgovor - indirektna grafička metoda, analiza priloga - izlaganje, razgovor - izlaganje, indirektna grafička, razgovor	- udžbenik - grafofolija 1, prilog 1. - grafofolija 2, grafofolija 3, prilog 2. i prilog 3. - grafofolija 4.	35 min
zaključni dio	- utvrditi važnost poznavanja odrednica prirodnoga kretanja - izdvojiti buduće posljedice prirodnoga kretanja - izraditi po jedan primjer izračunavanja odrednica na temelju apsolutnih vrijednosti	- razgovor - rad na tekstu		5 min

Artikulacija sata:

Uvod i najava cilja:

Kako smo analizirali promjene broja stanovnika na Zemlji?

Kako se mijenjao broj stanovnika nakon geografskih otkrića?

Da li će se stanovništvo svijeta udvostručiti u idućih pola stoljeća?

O čemu ovisi broj stanovnika jedne države ili kontinenta?

- pročitati i analizirati članak iz novina
- najaviti upoznavanje odrednica prirodnoga kretanja
- pročitati najavu iz udžbenika

Glavni dio:

Izlaganje:

1. Odrednice kretanja broja stanovnika mogu biti prirodne i društvene. Odrednice prirodnoga kretanja su rađanje (rodnost,

natalitet), umiranje (smrtnost, mortalitet) i prirodni priraštaj. [Napisati odrednice na ploču.]

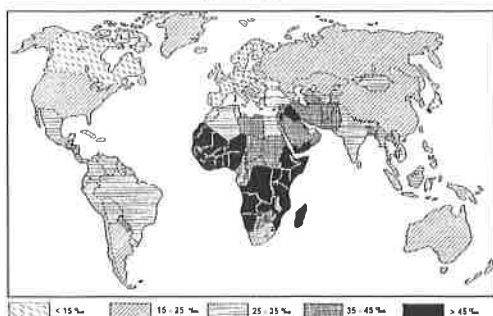
Podatke o odrednicama donose nam matice rođenih i umrlih, odnosno državni statistički uredi. Odrednice se izražavaju apsolutnim i relativnim brojem. Relativni pokazatelji, stope, izračunavaju se po formulama: $n = N/P \times 1000$, $m = M/P \times 1000$, $r = N - M/P \times 1000$ ili $r = n - m$ [Napisati formule na ploču.]

2. Osnovna odrednica prirodnoga kretanja je **natalitet** (rađanje, rodnost). Izražava se apsolutnim pokazateljima za svaku godinu, na osnovi čega se izračunavaju stope - za jednu ili više godina.

Razgovor: O kojima činiteljima ovisi natalitet?

Činitelji nataliteta su želja za potomstvom, dobni i spolni sastav stanovništva, kulturna, moralna, religijska i druga društvena pravila, težnja zajednice za opstankom.

Analiza folije (prilog 1.):

Sl.1. Stope nataliteta po državama svijeta 1991. godine

Stope nataliteta su vremenski i prostorni promjenljive. Pogledajte prilog i odgovorite: Kakve su stope nataliteta danas u svijetu?

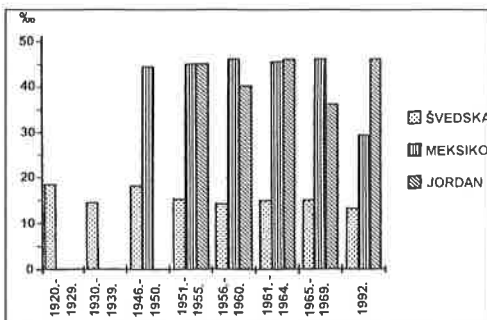
- stope pokazuju široki raspon od **niskog** (manje od 15 promila), **srednjeg** (16 do 25 promila), do **visokog** nataliteta (više od 25 promila). [Napisati na ploču tipove nataliteta.]

Za koje je dijelove svijeta karakterističan niski, a za koje visoki natalitet?

Niski natalitet je karakterističan za visoko razvijene zemlje (Kanada, gotovo cijela Europa), a visoki natalitet za zemlje nižega stupnja gospodarskog razvoja (Afrika, veliki dio Latinške Amerike, JZ, JI i J Azija). [Napisati na ploču

uz visoki natalitet nerazvijene zemlje i uz niski natalitet razvijene zemlje.]

Pogledajte sljedeću foliju (prilog 2.):

Sl.2. Kretanje godišnjih stopa nataliteta u Švedskoj, Meksiku i Jordanu 1991. godine

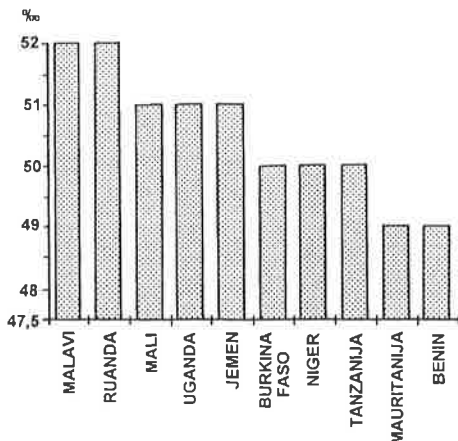
Što nam pokazuju prikazani primjeri zemalja?

Primjeri zemalja pokazuju velike razlike između razvijenih i nerazvijenih zemalja.

Kako su se stope nataliteta mijenjale u posljednjih sedamdeset godina u Švedskoj, Meksiku i Jordanu?

U Švedskoj su stope niske u poslijeratnom razdoblju, u Meksiku se počinju smanjivati, a u Jordanu pulsiraju u granicama najviših mogućih vrijednosti. (Izlaganje) Takav, najviši mogući natalitet nazivamo fiziološki, a onaj oko 15 promila racionalni. [Napisati na ploču fiziološki i racionalni natalitet.]

Pogledajte sljedeću foliju (prilog 3.):

Sl.3. države s najvišim stopama nataliteta 1991. godine

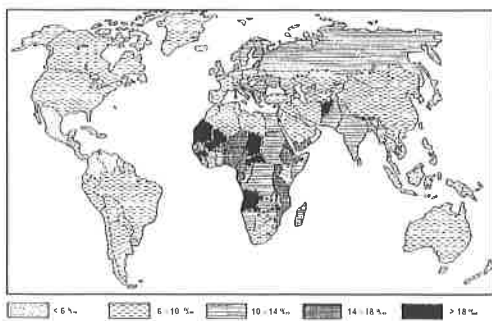
U kojim je zemljama danas natalitet fiziološki? Na kojim se kontinentima nalaze?

Među deset zemalja s maksimalnim stopama nataliteta, odnosno fiziološkim natalitetom nalazi se devet zemalja iz Afrike i jedna iz Azije.

Izlaganje:

3. **Mortalitet** ili smrtnost ovisi o društvenim i gospodarskim procesima, stanju higijene i zdravstvenoj zaštiti stanovništva. Još je naglašenije promjenljiv od nataliteta.

Slijedeća folija (prilog 4.) pokazuje nam današnje stanje smrtnosti u svijetu.

Sl.4. Stope mortaliteta po državama svijeta 1991. godine

Razgovor:

Kakve su stope mortaliteta danas u svijetu?

Stope pokazuju raspon od niskog mortaliteta (manje od 6 promila) do visokog mortaliteta (više od 20 promila) [Napisati na ploču niski i visoki mortalitet.]

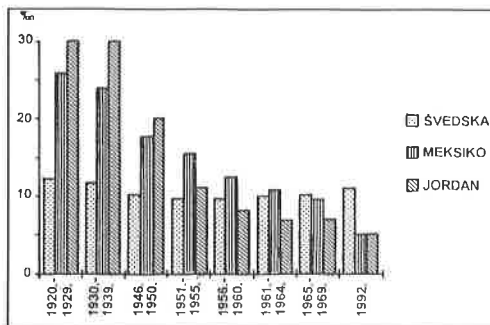
Za koje je zemlje karakterističan visoki, a koje niski mortalitet?

Visoki mortalitet karakterističan je za razvijene zemlje, a niski za nerazvijene zemlje. Zašto? Zbog visokog udjela starog stanovništva u razvijenim zemljama. [Napisati na ploču uz niski mortalitet nerazvijene zemlje, a uz visoki mortalitet razvijene zemlje.]

Pogledajte slijedeću foliju (prilog 5.):

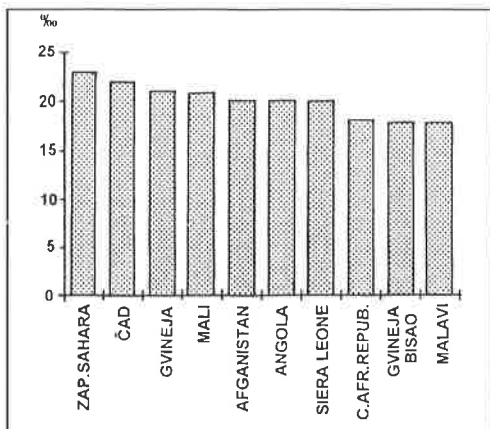
Kako su se stope mortaliteta mijenjale u posljednjih sedamdeset godina u Švedskoj, Meksiku i Jordanu?

U Meksiku i Jordanu stope mortaliteta su se drastično smanjile, a u Švedskoj su se počele povećavati.

Sl.5. Kretanje godišnjih stopa mortaliteta u Švedskoj, Meksiku i Jordanu 1991. godine

Gdje se nalaze zemlje s najvišim zabilježenim stopama mortaliteta? (prilog 6.)

Sl.6. Države s najvišim stopama mortaliteta 1991. godine.

Prilog nam pokazuje isti odnos kao i kod nataliteta (9 od 10 zemalja je iz Afrike).

Izlaganje:

Mortalitet se može proučavati po posebnim dobnim skupinama, a posebno je zanimljiv za dojenčad. Nazivamo ga infantilni mortalitet ili mortalitet dojenčadi.

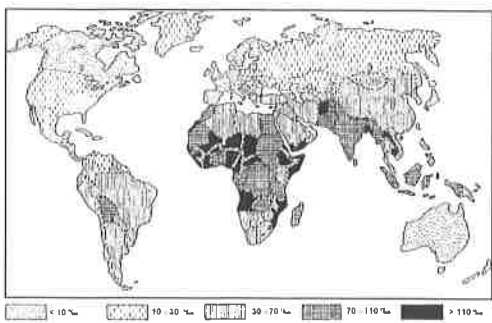
[Napisati na ploču.]

Razgovor:

Kakvo je stanje u svijetu prema ovoj odrednici?

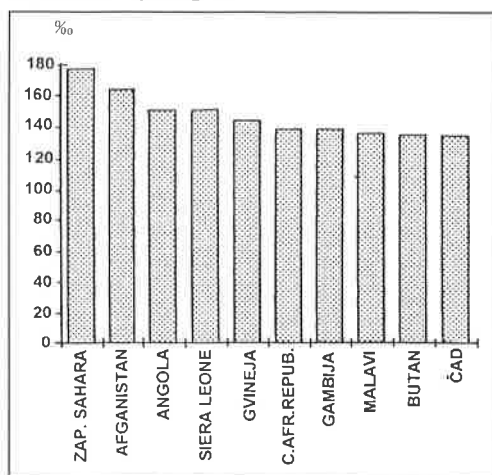
(prilog 7.)

Stanje u svijetu pokazuje velike razlike između razvijenih i nerazvijenih zemalja.

Sl.7. Stope infantilnog mortaliteta po državama svijeta 1991. godine

Gdje su zabilježene najviše stope smrtnosti dojenčadi? (prilog 8.)

Sl.8. Države s najvišim stopama infantilnog mortaliteta 1991. godine

Najviše stope zabilježene su u afričkim i južnoazijskim zemljama.

Na temelju proučenih odrednica prirodnog kretanja definirajte prirodni priraštaj:

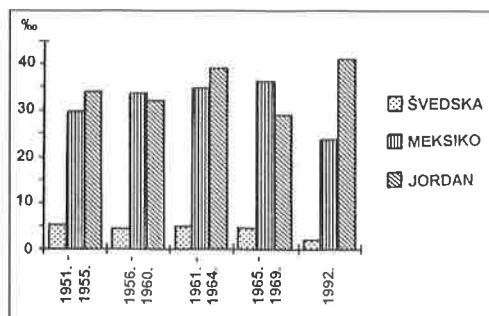
4. **Prirodni priraštaj** je razlika između broja rođenih i broja umrlih, odnosno stopa tih odrednica.

Izlaganje:

Ovisno o komponentama može biti vrlo visoki (više od 20 promila), visok (15 do 20 promila), umjereni (5 do 14 promila) i niski (manje od 5 promila). Ako su stope mortaliteta veće od stopa nataliteta, populacija bilježi prirodni pad. [Napisati na ploču.]

Razgovor:

Kakvo nam stanje pokazuju primjeri zemalja? (prilog 9.)

Sl.9. Kretanje godišnjih stopa prirodnog prirasta stanovništva Švedske, Meksika i Jordana 1991. godine

Primjeri zemalja pokazuju da je kod razvijenih zemalja prirodni priraštaj pola stoljeća smiren i nizak ili umjeren (Švedska). Kod srednje razvijenih zemalja počeo se smanjivati (Meksiko), a kod nerazvijenih zemalja i dalje se stope povećavaju (Jordan).

Kakve će posljedice za ukupni broj stanovnika imati ovakve stope priraštaja?

Broj stanovnika razvijenih zemalja će stagnirati ili će se smanjivati, a kod nerazvijenih zemalja će se nastaviti demografski "boom".

Zaključni dio:

Koje smo odrednice prirodnog kretanja upoznali?

U čemu je važnost poznavanja tih odrednica?

Kakve su razlike prirodne dinamike stanovništva razvijenih i nerazvijenih zemalja?

Kakav je priraštaj imala Republika Hrvatska 1991. godine ako je stopa nataliteta iznosila 10,8 promila, a stopa mortaliteta 11,4 promila?

Izračunajte n , m i r za Švedsku 1992. godine: broj stanovnika 8 598 000, broj živorođenih 111 774 i broj umrlih 94 578.

Meksiko je iste godine imao 91 987 000 stanovnika i stope $n=29$ promila, a $m=5$ promila. Koliko se ljudi rodilo, a koliko umrlo te godine? Proanalizirajte primjere zemalja iz udžbenika za domaću zadaću.

Plan ploče:**PRIRODNO KRETANJE
STANOVNIŠTVA**

- odrednice

1. natalitet

$$n = N/P \times 1000$$

- promjenljiv u prostoru i vremenu

- stanje u svijetu: visoki (>25‰), srednji (15-24‰) i niski (<15‰)

- razvijene zemlje - niski, racionalni

- nerazvijene zemlje - visoki, fiziološki

2. mortalitet

$$m = M/P \times 1000$$

- prostorno i vremenski promjenljiv

- stanje u svijetu - raspon stopa od 6 (niski) do 30 promila (visoki)

- u razvijenim zemljama se povećava

- u nerazvijenim zemljama se smanjuje, još uvijek visok

- infantilni mortalitet - visok u nerazvijenim zemljama

3. priraštaj

$$r = N - M/P \times 1000, r = n - m$$

- stanje u svijetu - vrlo visoki (>20‰), visoki (15-20‰), umjereni (5-14‰) i niski (<5‰)

- u razvijenim zemljama - niski i umjereni, postojan

- u nerazvijenim zemljama - visoki i vrlo visoki

= stanovništvo u nerazvijenim zemljama će se povećavati, a stagnirati i smanjivati se u razvijenim zemljama.